

УДК 82.091:[811.162.2+811.162.1]“18“

Гончаренко Б.

ПОСТАТЬ УКРАЇНЦЯ В ПОЛЬСЬКИХ ТВОРАХ І ПОЛЯКА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті розглянуто зображення постаті українця в польській літературі та постаті поляка в українській літературі другої половини ХІХ століття. Досліджується етнообраз українця та України, що був закріплений у польській ментальності на досить довгий час, простежується формування національної ідентичності поляків на прикладі літературних творів та літературно - критичних праць.

Ключові слова: дихотомічний дискурс, позитивізм, романтизм, процес ідентифікації, історичний роман, образна модель.

Інформація про автора: Гончаренко Богдана Богданівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету ім.В. І. Вернадського.

Електронна адреса: gbogdana25@gmail.com

Goncharenko B.

THE FIGURE OF THE UKRAINIAN IN POLISH WORKS AND THE POLISH IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract. The article examines the image of the figure of a Ukrainian in Polish literature and the figure of a Pole in Ukrainian literature of the second half of the 19th century. The ethno-image of the Ukrainian and Ukraine, which was fixed in the Polish mentality for quite a long time, is studied, the formation of the national identity of Poles is traced on the example of literary works and literary-critical works. Typological parallels in the works of contemporary poets and writers are traced. Various themes of works in both literatures of the era of romanticism and

positivism are analyzed. Changes and mutual influences of both cultures are outlined. Mutual stereotypes and historical background are highlighted.

The post-romantic period is, without a doubt, the most difficult to discuss, since it not only encompasses, as already noted, various literary periods and movements, including the dominant one already at the end of the 19th century. In both literatures, the positivist direction, remaining the common denominator of the cultural structure that exists in the context of the entire history of Polish-Ukrainian national-cultural relations. The statement of S. Ulyash, based on the dichotomy of Self (Polish) and Other (Cossack-Ukrainian), was considered, thanks to which the process of awareness of national differences and identification of Self (Polish) in relation to Other (Ukrainian) was consolidated. However, already in the second half of the 19th century, there was a change in the vision of Ukraine. The post-romantic period not only covers different literary eras and movements, in particular the positivist period, but also unites the relationship between the two literatures. The experience gained by positivists was developed and increased in the era of Polish and Ukrainian modernism.

It is stated that image of Ukraine at the end of the 19th century. in Polish literature, features of individualization, a vitalistic concept of connection with nature and a tendency to poeticize the Ukrainian folklore tradition, history to a lesser extent. The political and historical factors of that time certainly left an imprint on the apperceptive background regarding the reception of the Ukrainian in Polish literature as the Other in later times.

Key words: dichotomous discourse, positivism, romanticism, identification process, historical novel, figurative model.

Information about the author: Goncharenko Bogdana, doctor of philosophy, associate professor of the Department of Slavic Philology and Journalism of the Educational and Scientific Institute of Philology and Journalism of the V.I. Vernadsky Tavra National University.

E-mail address: gbogdana25@gmil.com

Gonczenko B.

POSTAĆ UKRAIŃCA W UTWORACH POLSKICH I POLAK W LITERATURZE UKRAIŃSKIEJ DRUGIEJ POŁOWY XIX WIEKU

Streszczenie: Artykuł dotyczy obrazu postaci Ukraińca w literaturze polskiej i postaci Polaka w literaturze ukraińskiej drugiej połowy XIX wieku. Zbadano

etnowizerunek Ukrainca i Ukrainy, który utrwalił się w polskiej mentalności przez dość długi czas, prześlędzono kształtowanie się tożsamości narodowej Polaków na przykładzie utworów literackich i utworów krytycznoliterackich.

Słowa kluczowe: *dyskurs dychotomiczny, pozytywizm, romantyzm, proces identyfikacji, powieść historyczna, model figuratywny,*

Informacje o autorze: *Goncharenko Bogdana, doktor filozofii, docent Katedry Filologii Słowiańskiej i Dziennikarstwa Instytutu Edukacyjno-Naukowego Filologii i Dziennikarstwa Tawryjskiego Uniwersytetu Narodowego im. W.I. Vernadskiego.*

E-mail : gbogdana25@gmail.com

Г. Грабович пропонує поділ української тематики в польській літературі та українсько-польських зв'язків на чотири основні періоди, до першого з яких можна віднести останнє десятиліття XVI до XVIII ст., а також пізній польський ренесанс. До другого періоду вчений відносить першу половину XIX ст., романтизм, до третього, післяромантичного, часовий проміжок до другої світової війни та останній період, післявоєнний. Ця періодизація достатньо ґрунтовно доведена, що включає в себе й проміжні, так би мовити, підперіоди.

Зокрема в польській літературі доби романтизму з'являється так звана «українська школа», представники котрої, розкриваючи образ українця-козака як *Іншого*, письменники відображали власну візію стосунків Свій-Інший, ідеалізуючи або ж демонізуючи *Іншого* -українця.

Романтики пропагували думку про польську культурну вищість над українцями, що випливало з не стільки з прозахідності польської культури, а з їх фактичного підколоніального стану щодо польської культури, як слушно зауважує Г. Грабович, і в Австрійській, і в Російській імперіях. Саме на цій основі творився і «комплекс польської місії на Сході», з якого розвивалась у польському суспільному сприйнятті меншовартісність України щодо Польщі. Цей комплекс нижчості щодо Заходу та вищості щодо Сходу супроводжує процес становлення польської нації у XIX ст., перебуваючи завжди в дихотомічному дискурсі.

Нової перспективи «українській школі» надав Ю. Словацький, який у своїй творчості сконструював інший міф України, де пе-

реважають на тлі українсько-польської боротьби тенденції «шляхетсько-польської злагоди, а відтак народження двох нових і все ще ледь окреслених сутностей – польської та української».

Як стверджує С. Уляш, Україна стала великим відкриттям польського романтизму, що допомогло сформувати національну ідентичність поляків та зайняти їм своє місце у слов'янській спільноті. Власне на основі дихотомії *Я* (поляк) та *Інший* (козак, що дорівнює українець) йшло усвідомлення національних відмінностей та процес ідентифікації *Себе* (поляка) відносно Іншого (українця). Проте вже у другій половині XIX ст. відбувається злам у візії України, яка вже тепер перебуває у колі негативної перцепції. Найважливішою рисою цього періоду, як зазначає Г. Грабович, є те, що в цей час польські письменники починають звертатися також і до української літератури, а не лише до фольклору. Починається й дослідження української літератури на фаховому рівні.

Одним з перших у польській літературі до національної проблематики ґрунтовно звернувся Я. Захар'яевич у своєму історичному романі «Święty Jur», в якому висвітлено тему взаємин поляків та українців з одного боку та євреїв, німців з іншого в тогочасному житті національних спільнот Галичини. У нашому випадку ця образна система Захар'яевича цілком накладається на парадигму «свій» - «чужий» – «інший». Власне, саме Захар'яевич один з перших у польській літературі, хто моделює образ ксьондза Онуфрія, який закликає до єдності польських та українських селян, так би мовити, на єдиній соціальній та релігійній (християнській) світоглядній платформі. Досить контрверсійним, насамперед, для польської літератури та критики, у цьому творі є образ головного героя Порфірія, який за походженням був русином-українцем, виховувався у родині католицького священика, та спершу сповідував ідеологію польського патріотизму, за що був навіть ув'язнений. Образна модель цього героя принципово відрізняється від тієї плеяди подібних образів у творах польських позитивістів, адже Порфірій, повернувшись з ув'язнення, розчарувавшись у польському русі, перейшов на бік власного «історичного походження», тобто ру-

синства-українства. Не менш цікавим є погляд письменника на єврейську проблематику, адже образ єврея у романі змодельований автором у позитивному контексті ролі єврейства у тодішньому галицькому суспільстві, що також виходило за рамки тих стереотипів, які були характерними для програмних поглядів на єврейство у творах польських позитивістів.

Найвідомішим прикладом літературного етнообразу українців, який на довго закріпився у польській ментальності та переріс у стереотип, є візія України, витворена Г. Сенкевичем у трилогії «Вогнем і мечем». Образ України Г. Сенкевича є настільки синтетичним, що до сьогодні не припиняються дискусії на цю тему серед істориків, філологів, філософів як з українського боку, так і з польського. Українці не можуть погодитися з візією козацтва та війни проти Польщі, як це змальовано у Сенкевича як бунт селян проти панів – поляків.

Етнообраз українця та України закріпився у польській ментальності на досить довгий час, сентимент до цього образу живе ще й досі у польському культурному коді. Г. Грабович небезпідставно підтримує позицію українських письменників, критиків кінця XIX ст., що роман Г. Сенкевича розпалював шовіністичні тенденції, з чим важко не погодитися, оскільки рецепція роману сильно вплинула на польське суспільство.

Можемо ствердити, що в трилогії відбилися традиції як «української романтичної школи» в польській літературі, так і міфічні та орієнтальні традиції. Проте загалом переважає негативне суб'єктивне ставлення письменника до козаків. Різницю візій рецепції Іншого яскраво демонструють дебати над твором, які відбуваються й досі.

Українець як *Інший* постає в творчості С. Виспянського, котрий звертався до образу української історії та змалював постать козацького лірника Вернигори у творі «Весілля», що нагадує про сторінки коліївщини. Однак тут слід нагадати, що в польській культурній традиції Вернигора є символічною постаттю поєднання українців та поляків. Неприбуття лірника до польського двору вказує, на думку польських дослідників, на те, що український народ прагнув самостійності, проте це недобачала польська влада.

Українець був *Іншим*, проте за ним довгий час польський культурний код не визнавав права на вільного *Іншого*, це був *Інший* – підкорений, колонізований, а отже, підпорядкований. Однак вже в творчості представників «Молодої Польщі» знову спостерігається поетизація та естетизація образу України, коли українська тематика побутує в якості стилістичної фігури смутку, жалю, але також й віталістичної концепції людини.

Отож, можемо відзначити, що образ України наприкінці XIX ст. в польській літературі набирає рис індивідуалізації, віталістичної концепції поєднання з природою та тенденції до опоетизування української фольклорної традиції, історії вже у меншій мірі. Політичні та історичні чинники того часу, безумовно, наклали відбиток на аперцепційний фон щодо рецепції українця у польській літературі як *Іншого* в пізніші часи.

Таким чином, що концепт українця як *Іншого* у польському культурному коді та у польському суспільстві зазнавав протягом століть змін. Протягом довгого часу це була візія колоніальна щодо українця як *Іншого*. Навіть до сьогодні у певних аспектах зберігається колоніальна поведінка щодо українців, як зазначає М. Яньон, що є наслідком «традиції Сенкевича, співця імперської краси». Проте сьогодні, вважає польська компаративістка Д. Сосновська, польський культурний код змінює візію *Іншого* – українця, відходячи крок по кроку від стереотипної колоніальної рецепції.

Та повертаючись до епохи «української школи» зазначимо, що вже тоді її чільні представники Б. Ю. Залеський та М. Чайковський підкреслювали необхідність братерства між Польщею та Україною. Таким, на їх думку, була політична логіка обох народів, які лише спільними зусиллями могли вистояти проти Москви. Відповідно до цього переконання інтерпретувалася історія і пристосовувалися біографії героїв, що давали хоч би якесь підтвердження викладеної тези. Вказувалася й інша причина необхідності міцного зв'язку між Польщею та Україною. Мовляв, завдяки Польщі Україна нав'язувала контакт із Заходом – колискою свободи й цивілізації, що, мовляв, завдяки польським впливам вона спромоглася чинити опір деспотичному Сходу.

Тогочасні дискусії з приводу форми відродженої Речі Посполитої мусили враховувати українську проблему і характер єднання цих земель з рештою країни. Проте з часом щораз більше підсилюється тенденція до затушовування українських відмінностей. поширюється думка, що існує не мова, а лише український діалект, а українська культура – це лише локальний варіант польської культури. До половини XIX ст. щораз частіше зустрічаємося з думкою про культурну залежність України від Польщі, щораз частіше підкреслюється, як багато Україна завдячує Польщі. В цьому явищі уже можемо добачати ознаки перетворення міту в стереотип.

Процес перетворення міту в стереотип віддзеркалювала у значній мірі польська література XIX ст., в якій почали з'являтися постаті на зразок героя драми Л. Совінського «На Україні». Мовиться, що хоч він і виродок у шляхетському суспільстві, проте прагне присвятити своє життя боротьбі за свободу Польщі.

Такого типу характерів ставатиме дедалі більше в романах пізнішого романтизму, зокрема, у творах Качковського, Коженювського, Чайковського, які вплинуть на типологію очікувань і надій, пов'язаних із українцями, витворять модель їх ідеальної позиції щодо Польщі. Проте коли у 1863 році українці виявлять байдужість, ба, навіть упередження щодо Січневого повстання 1863 року, це стане неочікуваною і прикрою несподіванкою для більшості поляків. Вони розглядатимуть її не як розвіювання ілюзій, витворених літературою, а як зраду і водночас вияв українцями їх «справжнього» характеру.

Незважаючи на зростання національного самоусвідомлення на Україні, переконання, що цей край, нездатний до незалежності, будуть у той час дотриматися представники, так званої групи «подоляків». Найкраще розв'язання затяжного польсько-українського конфлікту, на їх думку, виражав вираз: *Gente Ruthenus, natione Polonus*. Для поляків уже в другій половині XIX ст., а тим паче в XX ст. і стало цілком очевидно, що він був всього лиш побажанням, українцями ж розглядається як вираження ворожої їм колонізації.

Усі негативні стереотипи щодо українців будуть узагальнені на той час у романі Г. Сенкевича «Вогнем і мечем». Саме тому

спершу письменники-романтики, а потім вже епігони Г. Сенкевича творили міф, який надовго став основою негативного стереотипу українця. Найсильнішим парадигматичним втіленням цього стала його візія Хмельниччини, а через неї, по суті, усєї України, в романі Г. Сенкевича «Вогнем і мечем».

Бачення Г. Сенкевичом України, що в душі доволі усталеної традиції фокусується на козаччині, на ділі пориває з історично-літературною тяглістю, і то в різних аспектах. По-перше, як уже згадувалося, його історичне тло подається не через видиму літературну конвенцію (класицизму, романтизму), а буцімто реалістично, з усіма ознаками, як на наш погляд, творення позитивістичної, тобто заданої тематичної літературної моделі.

Він у ній рішуче пориває з тим розумінням України, яке романтичне мислення успадкувало від передромантизму і доби просвітництва. Для таких мислителів і діячів кінця XVIII ст. та початку XIX ст., як Коллонтай і Сташиць, Немцевич і Лелевель, Україна, саме як Козаччина, була не лише вагомою складовою частиною давньої Речі Посполитої, але й центральним, повчальним суб'єктом її історії.

Основна причина занепаду Польщі, її розподілів і її остаточного зникнення з мапи Європи бачилася ними саме в нерозумному, кривдному ставленні до волелюбної козаччини, в перетворенні природного спільника на завзятого ворога. Те, що для Просвітництва було крайньою дурістю, політичним самогубством, спадкоємцям їхнього мислення, радикально-утопічним соціалістам із «Громад польського народу» бачилося ще гостріше: для них це був великий гріх супроти українського народу. Одне з найрадикальніших еміграційних угруповань, «Громада Умань», навіть програмово взяло для себе цю назву (що в тогочасному польському суспільстві однозначно асоціювалася з кривавими подіями Коліївщини й «уманської різні»).

У Г. Сенкевича, говорячи мовою марксистів, все це йде на смітник історії. Він не тільки цілком відкидає аргумент «тіні» Україна переходить в щось демонічне й нерозумної політики чи доречність будь-якого почуття вини, але, що важливо, також і передумову, саму можливість якогось спільного ґрунту. Те, що Словацький символіч-

но передбачає наприкінці «Сну срібного Саломеї» (у завершальних монологів Вернигори), тобто нову і чітку межу між Польщею та Україною, завершується у Г. Сенкевича, для якого вже спільного ґрунту, будь-якої віри в спільну вітчизну немає; а про прив'язання до України немає й мови. І нічого немає промовистішого, ніж те, що беззастережним, просто канонізованим героєм роману «Вогнем і мечем», спасителем Польщі є той, хто став символом антиукраїнськості, український таки ренегат, князь Ярема Вишневецький.

В українській літературі прямих аналогій до Г. Сенкевича немає, але тоді, коли йдеться про зміщення або перетворення міфічного мислення, така роль, безперечно, припадає на П. Куліша. На ниві української літератури XIX ст. П. Куліш вирізняється багатьма шляхетними та оригінальними прикметами, залишається однією з центральних фігур польсько-українських зв'язків, де він (до появи Франка) виділяється своїми творчими контактами з польськими письменниками й цікавими та благородними (хоча не завжди успішними) починами для порозуміння і співпраці, зокрема, у згаданому «новоерівському» контексті. В образі України, її міфічного бачення — він виступає антиподом міфотворенню Т. Шевченка (в популярному і, до речі, в науковому консенсусі він видається його противником), але й тому, що він сам масштабно ілюструє перехід від раннього романтичного козакофільства до пізнішої, раціоналістичної і глибоко культурологічної переоцінки козащини.

П. Куліш, натомість, пропонує раціональну та подекуди навіть позитивістську програму — і для осмислення минулого, і для забезпечення майбутнього. Уже в одному з його найраніших творів, поемі «Україна» (1843), що за формою стилізована до дум і має передати історію України від її початків аж до часів Хмельницького, звучить не шевченківський пошук глибинного сенсу цієї минувшини, символічно закодованої «святої правди», а бажання схопити історичну послідовність, причинність. У «Чорній раді», що стала дороговказом на шляху розвитку української історичної белетристики й культурології як такої, контраст щодо Шевченка, і передусім Гоголя, навряд чи може бути яскравішим.

У цьому історичному романі (чи хроніці) П. Куліш намагається, і це йому вдається, передати дух і барви козацької України, але не дорогою символічних та міфічних структур, а художнім еквівалентом раціонального, історичного аналізу. Його мета — дослідити суспільні сили, динаміку, цінності й прагнення різних суспільних прошарків; і твір цілком слушно можна розцінювати як перший український соціальний роман. Це перший український твір, у якому Козаччина розглядається як, власне, історія.

Не менш важливим, ніж культурницька праця П. Куліша є його винятково широка й плідна діяльність у сфері українсько-польських літературних і культурних зв'язків. Відомо, що П. Кулішеві не вдалося налагодити співпрацю з польськими культурними середовищами, а його ідеї «нової ери» у цих взаєминах розвіялися під натиском політичних махінацій, цілком конкретної розбіжності політичних та економічних інтересів.

Складність даної теми зумовлена не лише обсягом матеріалу і потребою осмислювати дві різні літературні й культурні традиції та їхні контексти. Передусім йдеться про складність проникнення під поверхню наявних літературних та історичних фактів, крізь гущу столітніх упереджень, непорозумінь і кон'юктурних або заідеологізованих міркувань, з тим щоб відкрити справжні структури польсько-українських взаємин [2, с.231].

Питання контактів між польською й українською культурами почало привертати систематичну увагу вже на початку ХІХ ст., насамперед унаслідок існування «української школи» в польській романтичній літературі. Проте й досі сучасна наука не просунулась далі нагромадження фактів, вузьких порівняльних студій про окремих письменників, вивчення поодиноких тем і поглядів або спеціалізованих досліджень, наприклад, про роль українського фольклору в польській літературі.

Прикметно, що кілька праць І. Франка, написаних на зламі століть, все ще залишаються тут найґрунтовнішими. Одне слово, ні українська наука з її великою кількістю і, на жаль, меншою якістю, ні принагідні польські дослідження, хоч і нечисленні, зате

значно солідніші, не претендували на всеосяжний аналіз історії й структур цих взаємин, що слушно зазначав Г. Грабович.

Маючи на меті саме такий підхід, ми повинні постулювати, що адекватне розуміння польсько-українських літературних стосунків можливе лише за умови розгляду усієї їхньої історії. одного літературного періоду: їхні справжні контури проступатимуть тільки з історичної перспективи. Перший крок до цієї перспективи — періодизація, про що вже йшлося в різних інтерпретаціях у нашому дослідженні, яка має свої достатньо виразні характеристики та творчі моделі в епоху позитивізму.

Що ж до конкретного матеріалу, то найбільша теоретична й методологічна проблема залишається відкритою: дефініція «повний зміст», поняття «літературні взаємини» базуватимуться лише на основі історичного процесу й літератури кожного періоду. Проте наше дослідження розраховане на аналіз даної теми як загального феномену літературного контакту двох сторін. Тож трактування української тематики в польській літературі від найдавніших часів до періоду позитивізму залишаються і нині доволі слабо окресленими порівняльним літературознавством.

Тож тут актуалізується, зокрема, проблема білінгвізму (навіть мультілінгвізму) української літератури на різних стадіях її історії, маючи доволі переконливі ілюстрації глибокого впливу на неї польської культури і літератури у різні історичні періоди загалом і в XIX ст. зокрема, попри весь динамізм тогочасного літературного процесу в обох культурах.

«Першовідкривач» «української школи» О. Тишинський писав: «Теми і образи української школи багато в чому відкрили новий світ для польської поезії: отамани, козаки, татари, степи, пороги, чайки, українські міста, села і ріки вперше відчутно постають перед нашими очима. Стиль українських поетів нерівний, неправильний, темний». Пишучи про феномен «української школи О. Тишинський наголошував на цілковитій відмінності цього явища від інших поетичних «шкіл»: «Дух і стиль української школи повністю відрізняється від духу і стилю школи литовської, а ще більше від

інших шкіл польської поезії». Визначення «українських поетів», на думку Р. Радишевського, є дуже симптоматичним для свідомості поляків першої половини XIX ст. – українськими тоді найчастіше називали саме польських письменників, які писали на українську тематику, тобто належали до «української школи». Саме через це критик М. Грабовський вказував на те, що слід враховувати факт існування власне української літератури, а визначення «українська школа» уточнити до «українська школа польської поезії» [5, с.205].

Саму Україну поляки тоді сприймали як «скрайню, пограничну» землю, на чому наголошував і А. Міцкевич у відомій лекції з історії слов'янських літератур у 1840 році у паризькому університеті Колеж де Франс, вважаючи найвидатнішим «українським» поетом Б. Залеського.

Не дивно, що Україна у сприйнятті більшості поляків протягом XIX ст. не була якимось окремим національно-суспільним утворенням, а нічийною землею, тож подібні стереотипи її сприйняття й долали у ту епоху чільні представники української культури та літератури, чому найбільше прислужилися ідеї позитивізму, які вже з другої половини цього століття знайшли свої відображення у творчості українських письменників.

З перспективи подальшої історії Польщі та України, зазначає Р. Радишевський, можна твердити, що ближчими до історичної правди були поети романтичного жаху, а не співці «солодкої» України, поезія яких поступово втрачала своє естетичне значення й ставала анахронізмом, хоча обидві ці традиції знайшли своїх послідовників не тільки в XIX-у, а й у XX столітті, чим ніби продовжили явище «української школи» більш як на сотню років (Я. Івашкевич, С. Вінценз, Л. Бучковський, Ю. Лободовський, Ю. Стрийковський, А. Кусьневич, В. Одоєвський та ін.).

Постромантичний період, без сумніву, найскладніший для обговорення, оскільки він не лише охоплює, як уже зазначалося, різні літературні періоди й рухи, в тому числі домінуючий вже наприкінці XIX ст. в обох літературах позитивістський напрям, залишаючись спільним знаменником культурологічної структури,

яка існує в контексті всієї історії польсько – українських національно-культурних взаємин.

Протягом цього часу українська література, на противагу попередньому періоду, також засвідчує зросту зацікавленість польською сферою. Однією з форм її були переклади. У поезії, наприклад, П. Грабовський перекладав Асника й М. Конопніцьку. І. Франко здійснив багато перекладів із А. Міцкевича (і Асника також), а пізніше Леся Українка переклала й парафразувала М. Конопніцьку. Впливова «Киевская старина» публікувала (російською мовою) переклади польської прози на українську тему — романи Ю. І. Крашевського, «Na kresach» Равіти-Гавронського.

Ще визначальнішим для нової фази взаємин був розвиток тісних контактів між окремими українськими та польськими письменниками. Звісно, подібні зв'язки між ними існували й раніше, наприклад, поміж П. Кулішем і М. Грабовським, але то були винятки. Проте найчіткіше тенденція до посилення цих контактів виявляється в постаті І. Франка. Листування й особиста дружба пов'язували його, як ми вже наголошували, з багатьма визначними польськими письменниками того часу: Е. Ожешко, Я. Каспровичем, С. Жеромським, А. Немоевським та ін. Із багатьма він працював над різними літературними проектами, співпрацював у польській періодиці, брав активну участь у політичному житті Польщі.

І. Франко, який написав також кілька романів і коротших прозових творів польською, був видатним популяризатором польської літератури серед української громади. Його критичні статті та рецензії охоплюють значну частину польської літератури, хоча перевага надавалася «українській школі». Приділяючи велику увагу добрим польсько-українським взаємозв'язкам, він водночас твердо обстоював українську перспективу, як вона йому бачилася, нехай то буде дослідження старої польської літератури про Хмельниччину, критика поезії Б. Залеського, роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» чи «політичної філософії» А. Міцкевича, яким він узагалі захоплювався і якого інтенсивно перекладав, хоча і в «Ein Dichter des Verrates» («Поет зради») (1897) засуджує валленродизм Міцкевича

й «прославлення» ним, як це він бачить, облуди й зради. Взагалі, поява Франкової статті «Поет зради» стане ще одним вододілом у польсько-українських культурних взаєминах, проте ніхто інший якраз в польській літературі, а саме І. Франко простежив, як у польській літературі формуються нові естетичні школи.

Нагадаємо, що крім тих авторів, які негативно зображували поляків з історичної перспективи (О. Стороженко, все ще активний у 80-і роки, М. Старицький та ін.), ряд українських письменників звертається до багатьох актуальних тем тодішньої сучасності. А. Свидницький, автор першого українського реалістичного роману «Люборацькі» (написаний 1862 р., опублікований 1886 р.), відтворює процес денаціоналізації української молоді під впливом польського й російського виховання, і через долю юної героїні показує, як ця молодь навчалася у поляків зневажати власну «низьку» культуру.

І. Нечуй-Левицький у романах «Причепка» (був перекладений польською) і «Бурлачка» також розвиває цю тему. Дуже виразним часовим проміжком всього постромантичного періоду є злам століть, епоха польського й українського модернізму, «Молодої Польщі» і «Молодої Музи».

Протягом останніх років XIX ст. і перших років XX ст. в Кракові зав'язуються контакти не тільки між окремими письменниками, але й між польськими та українськими літературними колами, а мистецька та ідеологічна спільність їхніх позицій сприяє поглибленню цих контактів. З одного боку, перекладаються К. Тетмаер, Я. Каспрович і С. Пшибишевський (наприклад, В. Щурат переклав програмний «декадентський» вірш Тетмаера «*Eviva l'arte*»), а з другого — настрої і постава цих письменників широко проникають до української поезії. Щоправда, треба цілком об'єктивно визнати вторинність українських письменників «Молодої Музи», як і те, що жодному з них не вдалося талантом і майстерністю дорівнятися до представників «Молодої Польщі».

Проте дає взнаки і брак диференціації між польською та українською літературами або ж навпаки — регіональна концепція української, тобто галицької, літератури, яка також виявляється досить чітко. Що ж насправді становить частину (в цьому випадку польської) куль-

турної перспективи і тим самим основну структуру даних літературних взаємозв'язків, так це їхня невиразність, остаточна нероздільність.

Підтвердженням цього ми можемо знайти в іншій площині — соціально-політичної ідеології, бо достоту як регіоналізм був «компромісним» засобом у цьому, так і соціалізм – позитивізм у пошуках соціальної справедливості, а відтак у творчому моделюванні шляхів до суспільного поступу письменниками, яких ми не безпідставно відносимо до позитивістів.

Не дарма існує твердження, що значною мірою польське розуміння української літератури в другій половині XIX ст., як свідчить позитивна й негативна рецепція Шевченка та «практичне» використання «Кобзаря», а також літературне співробітництво І. Франка з різними польськими письменниками та виданнями, характеризується тим, що ця література окреслювалася її соціальною ідеологією і походженням.

Тобто умовою життєвої і художньої правди героїв літератури тогочасної доби є наголос на їх соціальній зумовленості і детермінованості, етнокультурній домінанті, загальнолюдських пристрастях і етичних началах, виразних деталях і подробицях портретування, увага до світу речей і предметів, що оточують героя, тобто всі ті узагальнення, які І. Франко називає «типізацією». Цей творчий досвід став набутком не лише польських, а й українських літераторів, які творили у річищі позитивістського напрямку, творчістю яких були закріплені великі традиції – художня ідейність, народність, вірність художній правді, соціально- історичне розуміння суспільних явищ тогочасної епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабович Г. Польсько – українські літературні взаємини : питання культурної перспективи // Грабович Г. До історії української літератури. Дослідження, есеї, полеміка / Григорій Грабович. – Київ: Критика, 2003. – С.129 – 156.

2. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: Наукова монографія: У 2 т. / Євген Нахлік; НАН України. Львів. від – ня Ін – ту л – ри ім. Т. Г. Шевченка; Міжнар. фонд Пантелеймона Куліша. – Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша / Євген Нахлік. – К.: Український письменник, 2007. – 462с.

3. Радишевський Р. Станіслав Уляш – дослідник літератури польсько – українського пограниччя : [вступ] [Stanislav Uliash – doslidnyk literatury polsko – ukrainskoho pohranynchchia : [vstup]] / Р. Радишевський // Уляш Ст. Література пограниччя – пограниччя літератури. – К., 2011. – 11с.

4. Радишевський Р. «Українська школа» в польському романтизмі як міжнаціональна літературна формація / Р. Радишевський // Київські полоністичні студії: [зб. наук. пр. / відп. за вип. Р. Радишевський]. – К.: ВПЦ київський університет», 2009. – Т. XV. – С. 92–106.

5. Сухомлинов О. Культурні пограниччя: новий погляд на стару проблему: монографія. – Донецьк: ТОВ „Юго – Восток Лтд», 2008. – 212с.

6. Grabowski M. Kilka uwag nad szkołami poezji polskiej. – Wilno. 1840. – 205s.

7. Uliasz St. Obraz Ukraińców i Ukrainy w literaturze polskiej / St. Uliasz. — Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1993. — 26s.

REFERENCES

1. Hrabovych H. Poland - Ukrainian literary relations: a question of cultural perspective [Polsko – ukrainski literaturni vzaiemyny : pyttannya kulturnoi perspektyvy] // Hrabovych H. To the history of Ukrainian literature. Studies, essays, polemics / Hryhoriy Grabovych. - Kyiv: Krytyka, 2003. - P.129-156.

2. Nakhlik E. Panteleimon Kulish: Personality, writer, thinker: Scientific monograph: In 2 vol. [Panteleimon Kulish: Osobystist, pysmennyk, myslytel: Naukova monohrafiia: U 2 t.] / Yevhen Nakhlik; NAS of Ukraine. Lviv. from Institute named after T. G. Shevchenko; International the Panteleimon Kulish Foundation. – T. 2: Worldview and creativity of Panteleimon Kulish / Yevhen Nakhlik. - K.: Ukrainian writer, 2007. - 462 p.

3. Radshevskyy P. Stanislav Ulyash - researcher of the literature of the Polish-Ukrainian borderland: [introduction] / R. Radshevskyy // Ulyash St. The literature of the frontier is the frontier of literature. - K., 2011. - 11 p.

4. Radshevskyy R. “Ukrainian school” in Polish Romanticism as an international literary formation [«Ukrainska shkola» v polskomu romantntyzmi yak mizhnatsionalna literaturna formatsiia] / R. Radshevskyy // Kyiv Polonistic Studies: [Coll. of science pr. / resp. for issue R. Radshevskyy]. - K.: VOC Kyiv University”, 2009. - Vol. XV. – P. 92–106.

5. Sukhomlynov O. Cultural borders: a new look at an old problem: monograph. [Kulturni pohranynchchia: novyi pohliad na staru problemu: monohrafiia] - Donetsk: LLC „Yugo - Vostok Ltd”, 2008. - 212p.

6. Grabowski M. Kilka uwag nad szkołami poezji polskiej. - Wilno. 1840. - 205s.

7. Ul. Uliasz Obraz Ukraińców i Ukrainy w literaturze polskiej / St. Uliasz. — Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1993. — 26s.